

# Herwaardering van model belasting en belastbaarheid noodzakelijk

**Op vrijdag 25 november 1988 heeft op het Nederlands Instituut voor Arbeidsomstandigheden een studiedag plaatsgevonden met als onderwerp het model belasting en belastbaarheid. Dit model, oorspronkelijk**

**afkomstig uit de inspanningsfysiologie, vormt de laatste decennia de belangrijkste theoretische basis van het bedrijfsgezondheidskundig onderzoek in Nederland.**

Mede door de toenemende interdisciplinaire samenwerking van arbeidsfysiologen, -psychologen, -geneeskundigen en epidemiologen lijkt de laatste jaren de behoefte te zijn ontstaan aan herwaardering en bijstelling van dit model. Daarnaast wint ook het concept meervoudige belasting, doelend op een onderlinge beïnvloeding van alle belastende factoren in een meer systeemtheoretische benadering, aan populariteit.

Daarom hebben het Nederlands Instituut voor Arbeidsomstandigheden, het Studiecentrum Arbeid en Gezondheid en het Coronel Laboratorium van de Universiteit van Amsterdam een studiedag georganiseerd. Doel van de studiedag was een discussie aan te gaan met betrokkenen uit de onderzoekswereld, de bedrijfsgezondheidszorg, de overheid en uit werkgevers- en werknemersorganisaties. Blijkbaar voorzag deze studiedag in een behoefte. Dit blijkt uit de maximale deelname van 75 personen, afkomstig uit een kleine 30 organisaties.

Het ochtendprogramma bestond uit drie inleidingen, elk gevolgd door een discussie met de zaal. Frank van Dijk (Coronel Lab.), gaf een historisch overzicht en een karakterisering van het klassieke belasting – belastbaarheid model. Dit model is in essentie een blootstellingsmodel dat te weinig recht doet aan de mens als actief en bewust handelend wezen. Vandaar dat voorgesteld werd om het klassieke concept belastbaarheid te vervangen door het begrip 'verwerkingsvermogen' (het vermogen tot 'trotsen en presteren'). Ook dient volgens Van Dijk in de theorievorming rond het begrip arbeidsbelasting aandacht besteed te worden aan de regelmogelijkheden die in de arbeid gegeven zijn. Van Dijk presenteerde het model voor arbeidsbelasting (zie figuur 1).

Concrete en uitgewerkte versies van

een model arbeidsbelasting zijn volgens Van Dijk voor drie toepassingen van belang:

- het 'verklaren' van ziekmakende processen,
- het in beeld brengen van reacties van werkenden (feed-back processen) zoals het gebruik van beschermingsmiddelen en van diverse arbeids- en copingsstrategieën,
- het verkrijgen van een overzicht over professionele monitorings- en interventiemogelijkheden bij aanwezigheid van bepaalde belastende factoren.

Deze toepassingen van het model vergroten de waarde ervan voor het veld. Op grond van dit model zijn uitwerkingen mogelijk voor bijvoorbeeld belasting door chemische stoffen, belasting door trillingen en schokken, lange-termijn-effecten van arbeidsbelasting en voor arbeidspsychologisch onderzoek.

## Onderzoekstradities

Michiel Kompier (Arbeid en Gezondheid) gaf een visie op de wijze waarop het meer psychologisch georiënteerde stressonderzoek en het meer arbeidsgezondheidskundige belastingsonderzoek elkaar kunnen beïnvloeden en verrijken. Aldus wordt een brug geslagen tussen twee onderzoekstradities die zich grotendeels onafhankelijk van elkaar hebben ontwikkeld.

Het klassieke belasting – belastbaarheid model is volgens Kompier mechanisch van karakter, vat de werker op als object en niet als subject, besteedt geen aandacht aan regelmogelijkheden op en van het werk en besteedt te weinig aandacht aan het motivatie- en inspanningsbegrip. Voorts is dit model vooral toegespitst op kortdurende vormen van belasting en minder op lange-termijn-gevolgen van duurbelasting (ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid) en op de procesmatige cumulatieve ontwikkeling van gezondheidsproblemen. In het model is ook wei-

nig aandacht voor vraagstukken van meervoudige belasting. Vervolgens gaf Kompier een beschouwing van het stressonderzoek; op grond hiervan en op grond van het voorgaande concludeert hij dat:

- stressonderzoekers stress minder als een aan de persoon gekoppeld fenomeen moeten zien en meer aandacht moeten besteden aan de objectieve werkomgeving en
- dat belastingonderzoekers aan het stressonderzoek een minder mechanische kijk op de relatie belastende factor – belastbaarheid kunnen ontlenen en een grotere aandacht voor subjectieve factoren (sociale relaties, coping, motivatie), regelmogelijkheden en verschillen in verwerkingsvermogen.

Ten slotte liet Kompier zien hoe concepten uit beide tradities theoretisch en praktisch met succes in één onderzoeksmodel voor lange-termijn-gevolgen van arbeidsbelasting gecombineerd kunnen worden.

## Meervoudige belasting

De ochtend werd besloten door Max van Dormolen (NIA) die een inventarisatie gaf van het bestaande onderzoek naar meervoudige belasting en hier enige opbouwende kritiek aan verbond met het oog op toekomstig onderzoek. Met name rond de belangrijkste begrippen die effecten van gecombineerde belasting kunnen beschrijven wordt een grote diversiteit, onduidelijkheid en begripsverwarring geconstateerd. Op grond van een literatuuronderzoek zette Van Dormolen uiteen waarom het van groot belang is om bij de hantering van begrippen als interactie, synergisme en antagonisme expliciet voor een voldoende gefundeerd voorspellingsmodel te kiezen. Het klassieke model belasting – belastbaarheid biedt hiervoor weinig aanknopingspunten. Inhoudelijk gezien blijkt uit de literatuurstudie dat onderzoek naar meervoudige belasting met name plaatsvindt met fysische, biologische en

chemische omgevingsvariabelen. Psychosociale factoren, en factoren die voortkomen uit de arbeidsinhoud, de arbeidsvoorwaarden en de arbeidsverhoudingen zijn aanzienlijk minder vaak onderzocht. Werktijden komen bijvoorbeeld voornamelijk ter sprake als expositieduur bij andere factoren. Perceptieve belasting en cognitieve taakeisen worden vooral als afhankelijke variabelen in post-werk tests gemeten. Het belang van onderzoek naar combinaties van ongelijksoortige belastende factoren, met een open oog voor de actieve inbreng van de werknemer, werd benadrukt.

### Regelmogelijkheden

Het middagprogramma bestond uit drie opeenvolgende voordrachten, waarna de discussie in twee werkgroepen plaatsvond. De eerste werkgroep was gericht op onderzoek en onderzoeksbeleid en de tweede werkgroep hield zich bezig met de relevantie van de gepresenteerde theoretische benaderingen voor de bedrijfsgezondheidszorg en voor het arbeidsomstandighedenbeleid van werkgevers- en werknemersorganisaties en van de overheid. Voordien sprak Marcel Wilders (FNV) over de waarde die een theoretisch belastingmodel kan hebben voor de praktijk van een vakorganisatie. In het bijzonder werd ingegaan op het strategisch belang voor werknemersorganisaties dat gelegen is in de term regelmogelijkheden. Het vergroten van regelmogelijkheden, op individueel en op collectief niveau, betekent het vergroten van de zeggenschap van werknemers. De FNV is van mening dat onderzoek vanuit het model belasting – belastbaarheid kennis kan aandragen waarmee werknemers zelf vorm kunnen geven aan kwalitatief goed werk. De spreker wees echter op het gevaar dat onderzoek op basis van het klassieke model beperkt kan blijven tot het vergroten van de belastbaarheid van werknemers en tot selectiemiddel voor de hoogst belastbare werknemers. Het model zou volgens Wilders meer ingezet moeten worden om functie- en beroepsprofielen te ontwikkelen die werknemers kunnen helpen bij het streven naar arbeidsplaatsverbetering.

### Bundelen van krachten

Theo Meijman (Arbeid en Gezondheid) ging in op de consequenties van de geponeerde gezichtspunten voor onderzoeksbeleid. Hij noemde drie onderzoekslijnen die relevant zijn voor de (nabije) toekomst. Ten eerste is dat de uitwerking van een dynamisch model van arbeidsbelasting, met speciale aandacht voor de ana-

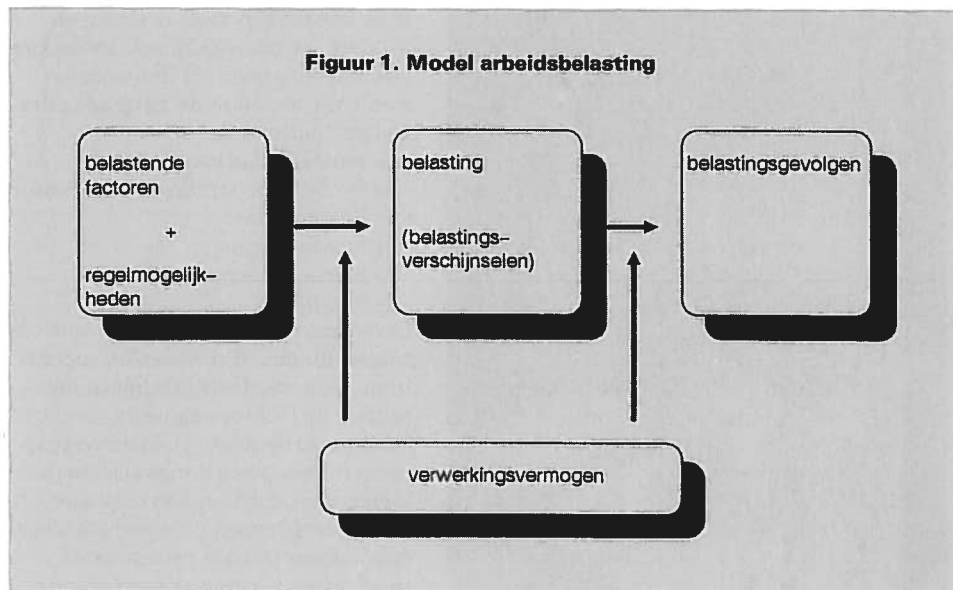
lyse van cognitieve, emotionele en fysieke taakeisen. Zo'n model dient meer rekening te houden met de dynamiek van de arbeidshandeling zelf, die vooral bepaald wordt door de 'voorstellingen die deze persoon zich maakt van zijn taak (situatie) en de doelstellingen die hij daarin wil/kan verwezenlijken'.

In de tweede plaats noemde Meijman longitudinaal veldonderzoek naar de relaties en het proces tussen korte termijn belastingsverschijnselen (subjectief, psychofysiologisch, gedragsmatig) en lange termijn belastingsgevolgen als ziekteverzuim en

belastende factoren met lichamelijke kenmerken van de werker. Voorbeelden hiervan zijn de aanstellingskeuring en het werkplekonderzoek. Het meer handelingsgerichte denken wordt niet weerspiegeld in het huidige instrumentarium van de bedrijfsarts. In het periodiek bedrijfsgezondheidsonderzoek wordt weliswaar meer aandacht besteed aan psychische belasting, maar het is nog onduidelijk wat er met de aldus verworven kennis gedaan kan worden.

Fortuin hield een pleidooi voor de ontwikkeling van methoden en instrumenten voor functiegericht on-

Figuur 1. Model arbeidsbelasting



arbeidsongeschiktheid. Ten derde noemde hij inventariserend beroeps-groep/sector onderzoek met betrekking tot belastende factoren, inspanningsschattingen en korte en lange termijn gezondheidskosten. Meijman deed een beroep op de aanwezige instituten om hun kennis en inspanningen te bundelen om deze onderzoekslijnen uit te werken.

Rick Fortuin (NIA) ten slotte, schetste een beeld van de mogelijke consequenties van de eerder besproken concepten en modellen voor de praktijk van de bedrijfsgezondheidszorg. Het model belasting – belastbaarheid en daarvan afgeleide modellen geven ordeningsmogelijkheden en aangrijpingspunten voor interventie. De verbreding van het model met grotere aandacht voor psychische belasting, voor de arbeidshandeling zelf en voor belastende structuren roept echter vragen op voor de bedrijfsgezondheidszorg. Fortuin stelde dat de bedrijfsgezondheidszorg, ondanks de groeiende inbreng uit de arbeids-hygiëne, in de praktijk vooral gericht is op het vergelijken van singuliere

onderzoek. Zulk onderzoek zou de kern moeten gaan vormen van het werkplekonderzoek. Op het Nederlands Instituut voor Arbeidsomstandigheden zijn plannen in voorbereiding om een dergelijk instrumentarium te ontwikkelen.

De organisatoren hebben de indruk dat de deelnemers het een goed bestede dag vonden en dat de denkbelden van de sprekers duidelijk weerklank vonden, zij het met enige kritische kanttekeningen. Wellicht is het een goed idee om van deze studiedag, in een of andere vorm, een terugkerend verschijnsel te maken. Met name de mogelijkheid om met zowel onderzoeksinstituten, de praktijkmensen als overheid te discussiëren over de theoretische basis van het werk op het gebied van arbeid en gezondheid werd als waardevol ervaren.

De voordrachten en de discussies zullen gebundeld worden in een uitgave die dit voorjaar zal verschijnen.

**M. van Dormolen,  
M.A.J. Kompier**